

A Cselekvés Iskolája

PEDAGÓGIAI DOLGOZATOK

Kiadja „A Gyakorló Polgári Iskola Könyvtára”

Igazgató: Dr. KRATOFL DEZSŐ

Megjelenik tanévenként 3 könyvalakú füzetben.

Előfizetési ára egy tanévre 14.40 pengő.

Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola gyakorló iskolája.

Szeged, Boldogasszony-sugárút 8. szám.

Közoktatásügyünk mai irányelvei.

Az iskolapolitika akkor tölti be hivatását, ha a nemzet életében gyökerezik. Összefüggései kétirányúak. Egyfelől érzékeny műszerként kell észrevennie a nemzet sorsának fordulópontjait és felismerésük után a nevelés megfelelő irányításával, az oktatás célravezető eszközeinek megteremtésével kell a lelki szükségleteket kielégítenie. Ez a tevékenység az adott körülményekhez igazodik és bár kiindulásában a jövőt nézi, mindig a megtörtént tényekre épít. Más szóval azt is mondhatnók, hogy hidat ver a múlt és a jövő között.

A másik irányú törekvés ezzel szemben megelőző jellegű. Az iskolapolitika nemcsak a társadalomban már ténylegesen jelentkező szükségleteket fedezi, hanem céltudatos előrelátással meg is teremti ezek feltételeit. Ezzel maga idézi fel a lelki szükségleteket, hogy így biztosítsa a szellemi fejlődés útját. Az iskolapolitikának ez a tevékenysége az igazi társadalom-építés. Nem szolgálja a koreszmét, hanem megteremti azt, nem hidat ver a bizonytalan jövő felé, hanem magát a jövőt alakítja. Felméri a jelent a jövő szemével és addig küzd, amíg a jelen megérti a jövőt és alkalmassá lesz előretörő céljainak megvalósítására.

A világegés első szakaszát követő rövid negyed évszázad alatt iskolaügyünknek ugyanazokat a területeit ismételten is felszántották az egymást követő újítások. A nemzet sorsában bekövetkezett változások hatottak a szellemi élet alakulására, de még mielőtt érezhetővé vált volna ennek visszahatása, a máris új helyzet elé sodródott nemzet ismét megváltozott feladatokkal találta magát szemben. Ez az oka annak, hogy is-

kolapolitikánk ebben az időszakban nem annyira a jövőbe látó tervszerű építés, mint inkább az adott viszonyokhoz való alkalmazkodás jellegét viseli intézkedésein.

A nemzet történetében huszonöt év nagyon rövid idő és mégis az események zsúfolódása ezt az időt három egymástól elkülönülő szakaszra osztotta és pedig a nemzetmentés, a nemzetépítés és a nemzetgyarapítás időszakaira.

A háborút követő első évtizedben a magyarságot a nemzeti fennmaradás életösztöne vezette minden téren. Feladatai ez években az országpusztítás után a romok eltakarítása, a megkisebbedett terület lehetőségeihez való kényszerű alkalmazkodás, a megváltozott termelési rend alapfeltételeinek biztosítása. Ezek a feladatok mutatják meg az utat a szellemi élet alakulásához is. Művelődési törekvéseinket a megcsönkulás szörnyű sebei után az életre eszmélés irányította. Ezt az időszakot éppen ezért a nagy nemzeti múlt értékeinek megmentése, a jövőt megalapozó új utak keresése és a megváltozott nemzeteszemély kialakítására való törekvés jellemezte. A felerősödő életakarát jeleként születik meg az azóta annyi-szor emlegetett „művelődési fölény” gondolata és ennek jegyében megindul az egész iskolarendszer átértékelése. A megszállott területekről elűzött vagy szerencsésen megmenekült művelődési intézmények új környezetükben ismét gyökeret vernek, a megmaradó régi talajból pedig újak nőnek ki. A meginduló szellemi értékmentés során a figyelem a magyarság őseleme, az Alföld népe felé fordul és a nemzetfenntartásnak ez a korszaka fokozott erővel igyekszik gyökerében megerősíteni fajtánkat. Ez a törekvés teremti meg az iskolaépületek ezreit, ez vezet az egyetemes közműveltség emelésére irányuló munkálatokhoz és a magas művelődés számos intézményének felállításához. A köznevelés előtt, ha a kényszerítő körülmények hatása alatt nem is kifejezetten, de a szívek mélyén őrzött titokként, olyan ifjúságeszemély kialakítása lebeg, amely a megszüntetett országhatárokon túltekintve, céljait nem a pillanat adott-ságaihoz méri, törekvéseiben feszítő erőt melenget és terveivel országszerző akaratot érlel.

Ez a művelődési politika nem retteg a szellemi élet elproletárosodásától, mert rendületlenül hisz a magyarság jövőjében. Éppen a magas műveltség kincseinek mennél tágabb körű birtokbavételétől várja az ázsiai örökségek ellensúlyozását és a külföldre küldött százak tudományszomját csak azért szítja, hogy nyomában megszülessen a nemzetet felrázó szellemi átalakulás.

Az a gazdasági válság, amely a húszas évek végén az egész világot megjárta, a mi nemzeti életünk folyására is súlyos kézzel nehezedett. Ezzel elhervadt művelődési törekvéseink sok jószándékú kezdeményezése és csírában szakadt meg közoktatásügyünk több szépreményű hajtása. De hogy a nem-

zetmentés nagy, nehéz és legelsőrendű feladatát sikerült megoldani, azt legjobban igazolja a rákövetkező évtized, amely már a biztos alapokon való építés, a részletekbe menő kialakítás jegyében folyt.

A nemzetépítésnek ez az időszaka mindenekelőtt a nevelés elsőbbségének biztosítására törekedett. Hát a múltban nem neveltük volna gyermekeinket? A nemzet jövőjéért felelős tényezők ebben a legfontosabb kérdésben magára hagyták volna az utánuk következő nemzedéket? És ha így lett volna, a társadalom nem talált okot és módot a közbelépésre? Múltán tölúlnak e kérdések és velük együtt még sok más is ajkunkra, különösen napjainkban, amikor úgyszólván minden oktatásiüggyel kapcsolatos megnyilatkozás hibáztatja a multat a nevelés elhanyagolása miatt és dicsóíti a jelent a nevelés felkarolásáért. Ismételten halljuk a vádat, hogy a századforduló eszmevilága mindent latbavetett az értelem pallérozása érdekében, de nem törődött a jellemfejlesztéssel, a kedélynemesítéssel, az akarat acélosításával, egy szóval az emberi lélekben szunnyadó sok érték felszínre hozásával. Nem egyszer olyan messzemenő következtetések is hallunk, hogy az első világháború ránk nézve szomorú befejeződése és a lelkeknek a forradalmakban megnyilvánult gyengesége éppen ennek az értelmi túltengésnek és a nevelés csődjének következménye. Ha a kérdésbe jobban elmélyedünk, a történelem sokszori ismétlődésének példáján ráeszmélünk arra, hogy minden nagy nemzeti csapás után bekövetkezik az egyetemes lelkiismeretvizsgálás. És ennek eredménye mindig kettős szokott lenni. Egyfelől atyáinkat okoljuk, hogy nem készítettek elő eléggé a ránk váró feladatokra, másfelől pedig feltesszük magunkban, hogy fiainkat megfelelőbb, jobb fegyverzettel fogjuk ellátni az ő feladataik megoldására. Mint már annyiszor, ezuttal is így történt. A hibák miatt, amiket mi követtünk el, a cselekvések miatt, amelyeket elmulasztottunk, az elhatározások miatt, amelyek nem fogamzottak meg lelkünkben, az iskolát vonjuk felelősségre és azzal vádoljuk, hogy nem nevelte meg cselekvési készségünket, nem nyeste le eléggé fogyatékoságainkat, nem erősítette meg akaratunkat. És mivel úgy véljük, hogy megtaláltuk a ránk szakadt bajok forrását, kezünkben is van az eszköz, hogy a jobb jövőt legalább is gyermekeink részére biztosítsuk. Így vált szinte közkeletű jelszavá: többet nevelni, jobban nevelni az ifjúságot! Aki a nevelés kérdésein magába szállva elmélkedik, sohasem hiheti el azt, hogy a régi iskola nem nevelt, hanem csak tanított. Hiszen nem kétséges, hogy a két tevékenység egymástól elválaszthatatlan folyamat és ha ki lehetne kapcsolni a tanár példaadó személyiségét, az osztály jellemesizoló közösségét és az iskola számos tényezőjének lélekalakító befolyását, már maga a tanítás anyaga és mindazok a lelki folyamatok, amelyek az anyag elsajátítását ered-

ményezik, eltörölhetetlen nevelő hatást fejtenek ki. De ha eltekintünk a jelszavak után induló túlzóktól, akkor talán nem is erről van szó. Az évtizedek óta változatlan nyugalmat élvező társadalomban, ahol az egymást váltó nemzedékek sorsa megszokott és biztos egyformaságban ismétlődik, ahol mindenki megtalálja a maga helyét, vagy ha nem találta meg, módjában van legalább gyermeke számára másikat, talán jobbat is biztosítani, ahol az egyes társadalmi rétegek többé-kevésbé egyensúlyban vannak, ott nem merülnek fel olyan ellentétek, hogy neveljünk vagy tanítsunk-e inkább? Ellenben mihelyt megbomlik a társadalmi rétegeloszlás egyensúlya, mihelyt az egyes ember nem találja meg magának vagy gyermekének a kívánt helyet, mihelyt az egymást követő nemzedékek sorsa kibillenik szokott útjáról és a társadalom nyugalma zivatarok korbácsolják, akkor az egyes éppúgy, mint a közösség a megnyugtató, a biztatás és a reménykeltés célzatával követeli, hogy a jövőt alakító nevelési kérdések nagyobb nyomatékkal lépjenek előtérbe. Az olyan mozgalmak előzményekben bővelkedő, társadalomrengető izgalmak közt megszületett időszakban, amilyenről éppen szó van, azonban nemcsak csillapító törekvés a nevelés ügyének erőteljesebb hangsúlyozása, hanem nemzetépítő jelentőségű szükséglet is. Amikor lelkek áthangeléséről, eddig követett utak elhagyásáról, megváltozott nemzeti célok követéséről van szó, valóban a nevelés hatathos támogatása biztat a legalaposabb eredménnyel. Ime tehát ezért írta fel a harmincas évek iskolapolitikája zászlajának első fodrára a nevelés elsőbbségének biztosítását. De hogyan valószínűsítette meg ezt a célt?

A középiskoláról szóló 1934. évi XI. törvénycikk indoklásában olvassuk, hogy a törvényalkotó a nevelésnek „kiemelkedő, sőt elsőbbséges” szerepet kíván juttatni és nemcsak a tanítás anyagának megválasztásában, a tanítás módszerében fogja kifejezésre juttatni „a nemzetnevelés és az egyéni jellemnevelés irányadó szempontjait”, hanem az iskola egész belső életét szabályozó rendtartásban és utasításokban is „a jellemnevelésre vonatkozó útmutatásokat” fog adni a tanároknak. Ennek az ígéretnek következménye az „Általános Utasítások” kötete, amely külön-külön fejezetben ismerteti a vallásos, hazafias, állampolgári, társadalmi, esztétikai, értelmi és testi nevelés terén célravezető módokat. Az iskolai nevelés időnkint felmerülő vagy egyetemes érvényű feladatainak megbeszélésére szolgál a nevelési tárgyú értekezlet. A rendtartásnak ez az újítása szintén a nevelés ügyének homlokterbe állítását célozza, mert az eddig is megtartott módszeres értekezletektől elkülönítve, évenként két ízben válik a tanári testület feladatává a nevelés kérdéseivel való beható foglalkozás.

A nevelés eredményessége elsősorban a gyermek alapos megismerésétől függ. Ennek érdekében kell az újonnan rend-

szeresített személyi lapon valamennyi tanuló jellemrajzát összeállítani apró és hosszás megfigyelések adatainak gyűjtésével. Ez a gyermek lelki fejlődésének irányítását és hibáinak megelőző szándékú javítását teszi lehetővé, de emellett megítélésére is biztosabb alapot nyújt. Ezzel függ össze, hogy a tanulók elbírálásának módja új szempontokkal bővült. A magaviseleti érdemjegy megállapítására nem elég a tanuló iskolai és iskolán kívüli magatartásának megítélése, hanem számba kell venni „valláserkölcsi meggyőződését, nemzeti érzését, hazafias magatartását, egyeneslelkűségét, jóindulatát, akaratit fegyelmezetttségét, tisztelet tudását, kötelességtudását és a tanuló társakra gyakorolt hatását” is. Az egyes tantárgyakban elért eredményének elbírálásakor ma már nem elégszik meg az iskola a tanuló tárgyi ismeretének mértékével, hanem „felfogó képessége, érdeklődése és figyelme, kifejezőképessége, önállósága és kötelességteljesítése” is latba esik. Mindmeggannyi olyan szempont, amely nemcsak a tanár figyelmét fordítja a gyermek lelki életének alakulására, de magának a szülőnek is segítségére van a nevelés sokszor bonyolult feladatainak megoldásában. A régebbi bizonyítványokban szereplő „Írásbeli dolgozatainak külső alakja” rovat helyett a tanuló egyéniségének megítélésére alkalmas rendszeret került és ez kiterjed a gyermek tisztaságérzetének, pontosságának, megbízhatóságának figyelembevételére is.

A nevelés gondolatának kidomborítását vette célba az osztályfőnöki órák rendszeresítése is.

A felsorolt ügyviteli intézkedésekhez sorakoznak az egyes tantárgyak részletes utasításai. Aki ezeket elolvassa, minduntalan szembetalálkozik a nevelés feladataival és meggyőződhetik arról, hogy egyetlen olyan tárgya sincs a mai középiskolának, amely egyoldalúan az értelem fejlesztését tekinteni céljának. Sőt ellenkezőleg minden tantárgy az összhangzatos emberalakítás jegyében kér helyet a középiskolai művelődés körében.

A nemzetépítés időszakának második alapvető irányelve a *magyar nemzeti öntudat* kifejlesztése. Helytelen volna ebből a célkitűzésből arra következtetni, mintha a magyar közoktatásügy valaha is nemzetietlenné vált volna, vagy nem törődött volna eléggé a hazafias neveléssel. E téren nincs és a forradalmak rövid életű, a magyar tanárság lelkétől távol álló időszakát nem véve számba, nem is volt soha panaszra okunk. Mitte hát mégis szükségessé a nemzeti nevelés e fontos elemének fokozottabb hangsúlyozását?

A magyarság a nagy Habsburg birodalom keretében — minden közjogi önállósága mellett — nem élhetett öncélú nemzeti életet. Nemcsak a kényszerítő körülmények, hanem az adott viszonyok közt saját érdekei is arra utalták, hogy számos vonatkozásban nemzeti törekvéseit összeegyeztesse a birodalmi

szempontokkal. Ez volt az ára annak, hogy részese lehetett az európai nagyhatalmi állás előnyeinek. Nagymagyarország iskolai nevelésében is számot kellett vetni ezzel a körülménnyel. A világháború előtti nevelés egy nagy ország, viszonylagos jólétet élvező népének az adott körülmények között korlátozott célú törekvéseit állította az új nemzedék elé. A háború után a megkisebbedett ország szegénységben sínylődő népének a visszanyert önrendelkezés ellenére is a fennmaradásáért küzdő feladatait kellett a hazafias nevelés céljául tekinteni. A trianoni magyarság a sorstól ajándékba kapta a régi nemzeti törekvések nagy részének beteljesedését, de az ajándék a nemzet létéért folytatott súlyos küzdelmet hozott magával. A függetlenséget a nagyhatalmi állás elvesztésével, szegénységgel, ellenséges szándékú népek gyűrűjében való teljes elszigeteltséggel kellett megvásárolni. A nemzeti öncélúság ára idegen uralom alá került milliónyi magyar szomorú sorsa lett. Az önrendelkezés a sokoldalú gazdasági függés béklyói között látszattá zsugorodott. Más volt magyarnak lenni Trianon előtt, mint utána, s a megváltozott nemzeteszmény követelte meg, hogy az iskola fokozott nyomatékkal álljon sorompóba az új céloknak az ifjúság lelkében való meggyökerezése, az új feladatoknak megvilágítása, az új kötelességeknek akarati elvállalása érdekében. Ezért kell az elesettség után az ifjúságban újból megerősíteni a nemzeti öntudatot, megacélozni a hazafias érzést, a múlt és jelen fokozott megismerésével elmélyíteni a magyarság jövőjébe vetett hitet. Milyen intézkedések szolgálták mindezek megvalósítására?

Az első lépés volt a nemzeti lélek tükrének, a magyar irodalomnak behatóbb élményszerű ismertetése az ifjúsággal. Az irodalmi oktatás elszakadt az addigi elemző, kategóriák megállapítására törekvő, az irodalom szépségeit a részekre bontásban kereső, előre megállapított tudományos elveknek a műben való megtalálását kutató tanítási módtól és a tárgyalás középpontjába a taglalás helyett magát az írásművet állította. Kitér a tanuló lelkét, hogy megérezze az író, a költő lelkiségét, átélje érzélemlilágát, magáévá tegye gondolatjárását. A nemzeti élet mozzanatainak, a magyarság mindenkori törekvéseinek az írók lelkén átszűrődő vetülete az ilyen megismerésen át bizonyára eltörülhetetlenül vésődik az ifjúság lelkébe és visszhangot támaszt a saját életében is. Az új irányzat nemcsak a tárgyalás megváltozott módjával, hanem a tárgyalási anyag kiszemelésével is a magyar lélek formálására törekszik. Ezt teszi, amikor különös gonddal válogatja ki a magyar nép és a magyar élet megismerésére alkalmas írásműveket.

A történelem tanítása egészen újszerű beállításával szintén a nemzeti öntudat, a hazafias érzés fokozásának szolgáltába állt. A történeti oktatás középpontjába a magyarság sor-

sának megismerését teszi, és — mint az 1954. évi XI. törvény-cikk indokolásában olvassuk — „a világtörténetnek, helyesebben a német—római birodalom körül forgó európai történetnek háttérbe kell vonulnia a nemzeti történet alaposabban kiépített tantárgya mögé. A nemzeti történetet kell bővebben és részletesebben tanítani, mindenkor kapcsolatban a magyar történet szinkronisztikus háttéréül szolgáló világtörténeti események és helyzetek ismertetésével.“

A nemzetismeret elmélyítését célozza, hogy a magyar lét alapjául szolgáló magyar föld megismerése, a földrajz valamennyi iskolában fontos szerepet nyert. Ugyancsak ebből a célból bővültek ki tanterveink az állami, gazdasági és társadalmi élet jelenségeinek ismertetésével.

Bár a nemzeti tárgyak elsősorban alkalmasak a magyar öntudat kialakítására, mégis hiányos és egyoldalú lenne a tanulók nemzetismerete, ha csak ezekre a tárgyakra korlátozódnék a nemzeti nevelés. Az általános utasításokból és az összes iskolafajok részletes tantervi útmutatásaiból oldalakra terjedő idézetekkel igazolható, hogy a nemzeti nevelés valamennyi tárgyban előtérben áll. Minden tanárnak arra kell ugyanis törekednie, hogy a tanuló tantárgyán át megismerje a magyarság értékeit, tisztelje, becsülje és amennyire erejétől telik, kövesse, utánozza őket.

Különös jelentőséget kap a nemzeti összetartozás tudatának kialakítása a gazdasági szakiskolákban. A gyakorlati élet mindennapi feladataiban való elmerülés könnyen elhomályosíthatja e feladatok mögött álló nemzeti célokat, az anyaggal való folytonos küzdelem egyhamar eltompíthatja a lelket a magasabb eszmények keresése iránt, a szaktudás nem egyszer háttérbe szoríthatja a nemzet megismerésére való törekvést. Ezek azonban a nemzet egyetemes szempontjából veszedelmes jelenségek, amelyek méhükben hordozhatják a nemzeti célok megtagadását, az eszményektől való elfordulást, a nemzeti összetartozás meglazulását és mindezek folyamányaként a nemzetközivé válást, az egyéni vagy osztályérdek előtérbe helyezését a nemzet nagy feladataival szemben. A magyar iparos, magyar gazda, magyar kereskedő lelkét át kell itatnia annak a tudatnak, hogy a „magyar“ jelző nem a véletlen okozta földrajzi helyzetet, hanem lelki hovatartozást jelent, hogy egyikük sem világpolgár, hanem a Kárpátmedence szentistváni egységének munkása, hogy szaktudásuk nemcsak megélhetési lehetőséget nyit számukra, hanem a magyar élet nagy feladatainak megoldására is kötelezi őket. Éppen ezért az iskola legelsőrendű feladata, hogy a gazdasági életpályákra hivatott ifjúság gyökeresen megismerje a magyar életet, megszeresse magyar voltát és önfeláldozóan vállalja az ebből folyó kötelezettségeket. Ennek érdekében történt a nemzeti tárgyak óraszámának felemelése és a gondoskodás arról, hogy a gaz-

dasági élet annyifelé ágazó vonatkozásaiban közös nemzet-szemlélet, azonos nemzeti érzés és egyforma magyar kötele-ségtudat egyesítse a gyakorlat munkásait. Ennek elérésére lett egyenlővé az összes gyakorlati irányú középiskolákban a nem-zeti tárgyak óraszámára és azonossá e tárgyak tanítási anyaga.

A sok közül még csak egyet emeljünk ki: a magyar nyelv védelmét. A régi jelige, hogy a nemzet nyelvében ál, ma sok-szorosan jelentőssé vált. Napjainkban nem is annyira az ide-gen nyelvek behatásával szemben kell küzdenünk, hanem a belső romboló törekvésekkel kell felvennünk a harcot. A ma-gyarságtól távol álló lelkiség tervszerű nyelvrontással igyek-szik ezt a végvárat megvívni, amikor idegenszerű mondatszer-kesztéssel, tőlünk távol álló alvilági kifejezésekkel, nyelvünk szellemétől eltérő kicsavart^o szóalkotásokkal, ismeretlen nyelv-ből kölcsönzött szavakkal és különösen a magyar nyelvvel tel-jesen ellenkező hangsúlyozással akarja kivetkőztetni nyelvün-ket tisztaságából és főleg magyarságából. Az iskola minden eszközzel és minden módon részt vesz a nyelvvédelem mun-kájában és ezt a tevékenységet azzal a meggyőződéssel foly-tatja, hogy vele magyarságunkat erősíti.

A nemzetépítés időszakának harmadik vezető irányelve a *gyakorlatiasság szellemének térfoglalása*. Ez nem az első Ratio Educationis óta jól ismert hasznossági elvnek feltámasztását, sem a didaktikai materializmus és formalizmus soha nem mú-ló vitájának újabb fordulatát jelenti, hanem kiegyenlítő tö-rekvés a tanítás anyaga és a hozzá fűződő képző értékek kö-zött. Célja, hogy bevigye az élet lüktetését az iskolába anél-kül, hogy ezzel megrontaná a nevelés megszentelt hagyomá-nyainak érvényét. A tanulót szoros kapcsolatba akarja hozni a mindennapi élet kérdéseivel, anélkül, hogy feláldozná az is-kola higgadt nyugalomát. Ki akarja nyitni a tanuló szemét a gyakorlati kérdések meglátására, de megtágítja látószögét az ezek fölött álló eszményekkel. Nem küszöböli ki az elméletet, de jelentőségét a gyakorlati élet feladatainak megoldásával vi-lágítja meg. Nem kerülteti el a tanulókkal az elvi magaslato-kat, de nem nyilvánítja banauziának az ismeretek alkalmas felhasználását sem, sőt éppen erre igyekszik rászoktatni a ta-nulókat. Nem aszerint értékeli az ismereteket, hogy haszno-sak-e vagy sem, de hasznos voltukat nem tekinti hátránynak. Teret enged az iskolában a hasznos dolgoknak is, de megkö-veteli, hogy idomuljanak a lélekalakítás nehéz feladatainak követelményeihez.

A gyakorlatiasságnak ily módon értelmezett szempontja lényeges újítást eredményezett magában az iskolarendszer fel-építésében, amikor az 1838. évi XIII. törvénycikkkel a közép-iskolák sorába emelte a középfokú szakiskolákat. A közép-is-kola fogalma addig az elméletiség szigorúan körülbástyázott

erődje volt. Két évtizeddel azelőtt művelődéspolitikusok, iskolaszervezők és nevelők még egyaránt tiltakoztak a merész gondolat ellen, hogy az életre előkészítő gazdasági iskolák is a középiskola fogalomkörébe tartozzanak. De a magyar élet megváltozott körülményei kényszerítő erővel nyitották meg a bűvkört, hogy helyet szorítsanak a gimnázium, mint elméleti középiskola mellett a szakiskoláknak, mint gyakorlati középiskoláknak. Kétségtelen, hogy ezzel kitágult a „középiskola” eddigi fogalma, de az iskolapolitika szándéka szerint nem színvonalban kapott lépcsőzetes tagozást, hanem jellegben párhuzamos megosztást. Nem a gimnázium tekintélyét kívánta a törvényalkotó és vele a nemzet csökkenteni, hanem a gyakorlati életpályákra való felkészülés jelentőségét emelni. A törvény végrehajtása során a gyakorlatiasság szelleme újabb fontos nemzetnevelő mozzanatot érlelt és pedig a testi munka megbecsülésére való nevelést. Azzal, hogy a gazdasági középiskolákban a kötelező rendes tárgyak közé kerültek a gyakorlatok, hogy maga a törvény is intézményessé tette a tanulók nyári üzemi és munkagyakorlatait, hogy a gazdasági középiskolákban az érettségi vizsgálat eddigi két része, az írásbeli és szóbeli mellé egyenrangú harmadik részként sorakozik a gyakorlati vizsgálat, az iskolapolitika arra törekedett, hogy a testi munkát a szellemi munka mellé állítsa, mintegy megneemesítse, megbecsülésben részesítse. Gondoskodás történt viszont a részletes útmutatásokban kifejtett módszeres elvek útján arról, hogy az iskolába ily módon bevonult testi munka, ne a lélek éidurvulására vezessen, hanem az összhangzatos embernevelés újabb eszközévé magasodjék; másfelől arról is, hogy a testi munka a hivatásra való előkészület komoly próbaköve legyen és ne fadjuljon el céltalan, pepecselő játékká.

A gyakorlatiasság szelleme azonban nemcsak az élet iskoláiban érvényesült ezek rendeltetésének természetes következményeként, hanem bevonult az elméleti oktatás fellegvárába, a gimnáziumba is. Nincs itt szó a gimnáziumi tanulmányok elsekélyesítéséről, még kevésbé az örök emberi eszmények félretolásáról. Ellenben új színezetet kapott az oktatás egyrészt újabb tantárgyak bevezetésével, másrészt meglévők anyagának új szempontok szerint való kiszemelésével, végül pedig az anyag feldolgozására vonatkozó módszeres elvek megújításával. Ezt a célzatot tükrözi a közgazdasági ismeretek beállítása a tanítás rendjébe. Ugyanerre vall több más mellett az élő idegen nyelvek tanításában a gyakorlati beszédkészség elsajátításra való törekvés, a természetismereti tárgyakban a tételek, eredmények gyakorlati alkalmazásának előtérbe helyezése és ugyanezekben a tárgyakban a tanulók gyakorlati foglalkoztatására irányuló munkáltató eljárás hivatalos szorgalmazása. Ennek a szellemnek következménye az iskolai önképzőkörök intézményes átszervezése és az irodalmi szakosztályok mellett

a természetismereti, repülőgépszerkesztő és más hasonló jellegű gyakorlati szakosztályok felállítása is.

A nemzetépítés időszakának nagy fontosságú negyedik irányelve az *egységes szempontok érvényesítése az oktatásügy egész területén*. Amint a történeti alakulás során a múltban felmerülő újabb és újabb művelődési igények egy-egy iskolafaj felállításához vezettek, az iskola önálló életet kezdett élni és a legtöbb esetben alig, vagy egyáltalán nem volt kapcsolata iskolarendszerünk többi tagjával. Ez az irányzat oktatásügyünk teljes széttagolására vezetett. Az egyes iskolafajták nem törődtek azzal, hogy milyen iskola előzi meg, vagy követi az ő munkájukat, igyekeztek önálló alapokra építeni saját életüket és féltékenyen őrködtek azon, hogy tevékenységüket saját szempontjaik irányítsák. Ezt az önállóságukat öncélúságnak is nevezték és e fellegvárunkba visszahúzódva egészen elfeledkeztek arról, hogy az iskola nemzeti vonatkozásban sohasem lehet öncélú. Az iskola — bármilyen legyen is — nem magáért van, hanem az egyetemes nemzeti célokat szolgálja és éppen ezért működését e célok irányítják, életét a közös feladatok szabályozzák, eredményei befolyásolják az iskolarendszer többi tagjának munkáját. Ugyanannak az iskolarendszernek különböző tagjait a művelődés fejlesztéséből rájuk eső részletcélok szoros kötelékekkel fűzik egymáshoz és e részletcélok sohasem lehetnek egymástól függetlenek, mert csak együttesen adják meg a nemzet műveltségének teljességét. De összeköti őket a tanulóifjúság is, amely egyénekenként és pillanatnyilag csak egy iskolában van ugyan, de másiktól jött és esetleg másikba fog távozni. Már pedig a tanuló fontos érdeke, hogy tanítója-tanárja ismerje a megelőző iskola munkáját és törődjék azzal, ahová a tanuló esetleg távozni fog. Érdeke nemcsak azért, hogy tanítója-tanárja zökkenésmentesen vezesse őt iskolai életének újabb területén, hanem azért is, hogy felmerülő nehézségeinek okát meglássa, őt ezek ismeretében támogassa, életcéljának megválasztásában és elérésében tanáccsal segítse. De érdeke a tanárnak is, mert a maga munkája csak akkor lesz eredményes, ha tudja, mire lehet és kell építenie, ha a maga művelő feladatát tisztán és világosan látja, még pedig nemcsak a szemellenző résén át a maga sajátos területén, hanem széles látókörben az egész művelődés kiegészítő részeként.

Nem járhatnak önálló úton az egyes iskolafajok azért sem, mert a nemzet szellemi erőforrásaival való helyes gazdálkodás minden időben megköveteli a szellemi javak tervszerű elosztását. Nem lehet megengedni, hogy a pillanatnyi esetlegeségektől függően szellemi értékek, vagy ezek ígéretei elkallódjának, vagy pedig hivatlanok jussanak olyan iskolai bizonyítványok birtokába, amelyekkel képességeik nincsenek arányban. A műveltség kisebb vagy nagyobb mértékében való igazságos részesezés nagy felelősséggel járó kérdése csak úgy re-

mélhet helyes megoldást, ha az egyes iskolafajok közös együttműködéssel vállalják a kiszemelést, irányítást, a kapuk tágításának vagy szűkítésének sokszor nagyon nehéz feladatát. Mert az emberi nem természetében rejlik, hogy nem elégszik meg a törekvései elé állított akadályok tiltó szavával, hanem azok elkerülésével más utakat keres. Ebben a keresésben kell az egyes iskoláknak kézről-kézre dolgozniuk és a tanulónak a ridég elutasítás helyett a helyes utat megmutatni. Amikor ez történik, nem szabad a műveltség egyes területeit lattal mérni. Nem engedhető meg, hogy az egyes iskolafajok közt a kasztrendszerhez hasonló rendi öntudat alakuljon ki, amely az iskola munkáját nem a becsületes eredmények alapján, hanem az iskolának az egész rendszer lépcsőjén elfoglalt helye szerint, vagy a tanerők képzettségének foka alapján ítéli meg és értékeli. Tanító és tanár, akármilyen iskolában tanítson, egyformán a nemzet jövőjének munkása és jól végzett munkájával egyaránt kiérdemli a megbecsülést. Ezért is közelebb kellett hozni az egyes iskolafajokat egymáshoz, hogy kölcsönösen megismerve egymás munkaterületeit, megértsék egymás nehezégeit és tiszteljék egymás munkáját, eredményeit.

E fontos célok érdekében történt az egész oktatásügy egységes alapokra fektetése. Az első lépés ennek megvalósítása során az 1935. évi VI. törvénycikk megalkotásával a közép-fokú tanügyi hatóságok felállítása és a tankerületekre osztott ország összes iskoláinak a tankerületi királyi főigazgató hatáskörébe való utalása volt. Ezt követte az egységes irányítás biztosítása végett a minisztériumban a pedagógiai osztály felállítása, amely az összes iskolafajok elvi természetű ügyeit intézte. Ezzel karöltve járt az igazgatás szervei mellett a hivatalos tanácsadás országos megszervezése. Így nyert az 1871 óta királyi rendelet alapján működő Országos Közoktatási Tanács az 1935. évi VI. törvénycikkben törvényes megalapozást és ugyanezzel a törvénycikkkel születtek meg a tankerületi királyi főigazgatók tanácsadó testületei, a tankerületi közoktatási tanácsok is. A szervezeti változások sorát bezárta az 1941. évi XII. törvénycikk, amely mentesíti a minisztériumot az aprócseprő, jelentéktelen ügyviteli intézkedések mindent elsöprő terhe alól és intézésüknek a főigazgatók hatáskörébe utalásával felszabadítja a központ idejét és erejét az elvi irányítás feladataira.

Ezeknek a törekvéseknek vonalába tartozik a történeti egyházak iskolai önkormányzatának egységes szellemben való törvényes biztosítása. Közismert dolog, hogy a protestáns felekezetek már az 1790. évi XXVI. törvénycikkben biztosították iskolai téren is önrendelkezési jogukat, így védekezve a felvilágosult abszolutizmus légkörében megizmosodó állami beavatkozás ellen. A katolikus egyháznak, mint az akkori államvallásnak, nem volt oka jogait az „apostoli” király „legfőbb fel-

ügyeletétől" félténie és így nem is törekedett azok biztosítására. Mikor azonban a katolicizmus államvallási jellege megszűnt, hosszú időközön át jogegyenlőtlenség állott fenn. A protestáns iskolák önkormányzatával szemben ugyanis a katolikus iskolák az államhatalom közvetlen vezetése alatt állottak. Bár a katolikus iskoláknak sohasem volt emiatt panaszra okuk, a jogegyenlőséget mégis előbb vagy utóbb helyre kellett állítani. Ez történt meg az 1935. évi VI. törvénycikkben.

A felsorolt szervezeti változások mélyreható átalakító hatást gyakoroltak iskolaügyünkre. Megszűnt az egyes iskolafajták elszigeteltsége. A tantervek szerkesztésében azonos nemzetnevelési elvek érvényesültek. Az egyes iskolákban az azonos elnevezésű tárgyak tanterve azonosossá lett, hacsak az illető iskola sajátos célkitűzése nem kívánt különös elvi eltérést. A nevelés és oktatás egyetemes szempontjainak érvényesítése végett az általános utasítások hatályát a gimnázium mellett fokozatosan a többi iskolára is kiterjesztették. Nemcsak a nevelés alapelveiben és az oktatás módjában, hanem az ügyvitelben is érvényesült az egységesítés. Az egyes iskolák belső életét szabályozó rendtartások az illető intézmény sajátosságaihoz folyó intézkedésektől eltekintve, azonos szövegűek és így az összes iskolák belső rendjét egyetemes szempontok irányítják. Az érettségi vizsgálat lefolyását is azonos ügyviteli rendelkezések szabályozzák. Az egységesítés külsőségekre is kiterjedt és a papír szabványosításával kapcsolatban az iskolai nyomtatványok, ürlapok, stb. alakjukban, beosztásukban egyformákká lettek.

A nemzetépítés időszakának nem csekély jelentőségű feladatává lett a *leánynevelés* ügyének régóta esedékes megoldása. A múlt században megindult nőmozgalmak és a nők politikai jogainak kivívása óta, mint világszerte, nálunk is az volt a lányok nevelésének főkérdése, hogy a fiúkéval egyenlő színvonalú műveltségre tegyenek szert. A házasság szentségi kötelékének fokozatos meglazulása és a gazdasági viszonyok rosszabbodása vetette fel a lányok nevelésének második nagy feladatát, önálló kenyérkeresetre való előkészítésüket. A két szempont hamarosan összeforrott és mivel a lányokra nézve mindinkább életbevágókká váltak, hovatovább háttérbe szorult a leányok sajátos élethivatása, a háziasszony, a feleség, a családanya feladatainak való előkészítés. Előtérbe került a „képesítés” hajhászása. A társadalom hajlandó volt leányait bármily tanulmányokra is bocsátani, csak lebegjen szemük előtt a mindent megoldó bizonyítvány, az „állást” biztosító oklevél. Így módon a leányok oktatása hamarosan a fiúiskolák párhuzamosan haladó függvényévé vált és minden olyan törekvés, amely eltérő, más utakra igyekezett volna a leánynevelést terelni, előbb vagy utóbb csődbe jutott. A felsőleányiskola és a leánykollégium intő példája eléggé bizonyítja ezt. Így

lett a nő, akit Isten élettársnak szánt a férfi mellé, vetélytárs a férfinak az élet küzdőterén.

Amíg a gazdasági helyzet megfelelő elhelyezkedési lehetőséget biztosított, a nő felsorakozása a munkaerők között bizonyos előnyökkel is járt, mert sok férfierőt szabadított fel a nagyobb munkaterületek, nehezebb feladatok számára. De mihelyt a gazdasági válságok következtében a munkahelyekért való versengés kenyérkérdéssé lett, a nő vetelkedése veszedelmessé vált. A nő az esetek legnagyobb részében nem családfenntartó és így munkabérigényei kisebbek az egész családjáért dolgozó férfiánál. Válságos gazdasági viszonyok között pedig a munkabérekérdés mindig súlyosabban esik latba a tőke szemében, mint a szociális kérdés. Másfelől a nő nem egyenlő fegyverekkel áll a porondra a férfival; női mivoltát munkahelyén is előtérbe helyezi és sajnálatosan sok esetben ennél fogva előnyben részesül a férfival szemben. Ennek viszont a társadalom szempontjából rendkívül veszedelmes kihatásai lehetnek. A férfi mind nehezebben jut munkaalkalomhoz és így a családalapítás is válságba kerül. Másfelől az a nő, aki hivatali munkájával könnyedén gondoskodik saját maga létfenntartásáról, eltávolodik a családi gondolattól. De hol van a kivezető út?

A nevelés társadalomalakító erejében bízó iskolapolitikus megadja a választ: a jövő nemzedék megfelelő nevelésében. A leányok nevelésében gyökeres fordulatnak kell bekövetkeznie. Nem lehet a nőktől megtagadni azt a jogot, hogy ugyanolyan színvonalú műveltségre tegyenek szert, mint a férfiak, de a műveltség igazodjék természetes adottságaikhoz, lelki alkataikhoz. Nem lehet elvenni tőlük a lehetőséget, hogy az élet változataival számolva, valamely kenyérkereső foglalkozásra is felkészüljenek. Sőt minden felelősséget átérző szülő kötelessége is, hogy leányát ne tegye ki a férjvadás bizonytalanságainak és adjon neki módot életpálya választására is. De ez ne legyen ellentétben istenadta hivatásával, ne homályosítsa el benne a családi gondolatot, ne állítsa szembe őt versenytársként a férfival. Mert ilyen terület is bőven akad tulságosan bonyolult életet élő társadalmunkban. Eltekintve a gyermeknevelési feladatok sokféle lehetőségétől, amelyek eddig is nyitva állottak a leányok előtt, itt vannak a kereskedelemnek és iparnak a női étellel kapcsolatos munkaterületei, hogy csak a divat szízfélé megnyilvánulását említsük. Azután számba jöhetnek a háztartásvezetés ma már nagy gondot és sok hozzáértést igénylő feladatai a magánháztartásokban, mint anyahegyettesek, házvezetőnők és még inkább a vendéglátó ipar, a tanulóotthonok, kórházak, női otthonok nagy üzemeiben, mint vezetőnők (directrice). Végül pedig ne feledkezzünk el a gazdálkodás, kertészkedés mindig biztos megélhetési alapot jelentő lehetőségeiről sem. Hány birtok jutott már illetéktelen kezek-

be, mert a családban nem született fiú, vagy mert a fiú más életpályát választott, a leány pedig nem értett a földdel való bánásmódhoz? Hány birtokos gondját, baját oszthatná meg oldalán a szakavatott feleség, ha vállalná a női lélekhez közelebb álló kertészkedés, baromfitenyésztés, tejkezelés irányítását és a férfinak sokszor oly terhes könyvelési, levelezési feladatokat? Hány más pályán működő férj helyett vehetné át az örökölt birtok kezelését hozzáértő felesége vagy leánya, és így újból feltámadna a most már sajnos csak regényekből ismert régi nagyasszonyaink eszménye!

De halljuk az ellenvetést is! A mai leány nem akar visszatérni elődeinek életeútjára, mert lenézi és szakácsnőjének engedi át a konyhai munkát, nem talál lelki színvonalához méltó tartalmat a háztartás vezetésében, nem kíván versenyre kelni varrónőjével. Ezzel szemben nyomatékosan rá kell mutatni, hogy a tudomány haladása a háztartásvezetés különböző területeit sem hagyta érintetlenül. A helyes táplálkozás elveinek megállapítása, az egészséges étrend összeállítása, az élelmiszerek megfelelő megválogatása és tápláló elkészítésük ma már természettudományi vizsgálatokon alapuló komoly tudományos kutatás kérdéseivé lettek. Aki ezek eredményeit nem ismeri és nem alkalmazza, vagy egészségével, vagy pénzével fizeti meg mulasztását. A család helyes táplálkozásának irányításához ma már nem elég a múlt megszokott eljárásainak ösztönös követése, hanem szakszerű felkészülésre, a haladás útjainak állandó figyelésére van szükség. Ez pedig szellemi tevékenység, amely az érettségi bizonyítvány, vagy valamely oklevél megszerzése után is ad gondolkodásra, fejtörésre alkalmat. Nem kell külön szólni a család jövedelmének helyes beosztásáról, a számtartás fontosságáról, amelyek elhanyagolása nem egy család sorsának hajóját vitték már zátonyra. És vajjon akadna-e még valaki, aki a gyermeknevelés, gyermekgondozás lélektani és egészségügyi alapokon nyugvó hozzáértésének szükségességében kételkedni tudna? Bóven van a családi kötelességek körében olyan tevékenység, ami szellemi téren is kielégítheti bármely mai leány és asszony magasabbra törő igényeit. Csak komolyan kell venni a kötelességeket és el kell határoznunk, hogy legjobb tudásunkkal akarunk neki megfelelni.

Ezek a gondolatok teremtették meg a leányliceumot, az ipari leányközépiskolát és a mezőgazdasági leányközépiskolát. Mindegyik iskola a családi gondolat jegyében született, megadja a kor követelte általános műveltséget és előkészít, a tanuló jövőjének biztosításához szükséges kenyérkereső foglalkozásra. Így a liceum a gyermeknevelést, az ipari leányközépiskola a szabás-varrást, a mezőgazdasági leányközépiskola a gazdálkodást, háztartásvezetést domborítja ki, mint önálló hivatás betöltésére való előkészületet. De emellett

egyik iskola sem hanyagolja el a családi feladatok többi körét és ezekből annyit közvetít, amennyire minden családjának szüksége van. Így a háztartási ismereteket tanítják a liceumban és az ipari leányközépiskolában, a nevelési ismereteket az ipari és mezőgazdasági leányközépiskolában és a szabásvarrást a liceumban és a mezőgazdasági leányközépiskolában is, de természetesen szűkebb keretekben, mint abban az iskolában, amely éppen az illető terület beható művelését tekinti sajátos céljának.

A nagy nemzetnevelő célt azonban nem elégítette volna ki, ha a családi gondolatban csak a felsorolt iskolák egyelőre aránylag már gyéresebb számú tanulói nőnek fel. Gondoskodni kellett e szellem térhódításáról azok részére is, akik 14 éves korukban abbahagyják szorosán vett iskolai tanulmányaikat és azokról, akik más iskolát végeztek. Ezt a célt szolgálta egyrészt a kétéves háztartási-gazdasági szaktanfolyam, másfelől pedig az érettségizettek egyéves háztartási-gazdasági továbbképző tanfolyamának megszervezése. Ugyanez a gondolat szülte azt az intézkedést is, amely lehetővé tette a kereskedelmi leányközépiskolában a háztartási ismereteknek rendkívüli tárgyként való tanítását.

A nemzetépítés időszakának művelődéspolitikájában ki-domborodik egy negatív törekvés is, még pedig a *szellemi túltermelés megelőzése*. Gyökerét megtaláljuk az országcsonkításban, megokolását pedig az egész világot végigseprő és bennünket sem kímélő gazdasági válságban. Oktatási intézményeinket a szellemi életpályákra törekvők soha nem remélt tömegei rohamozták meg és mennél kedvezőtlenebbül alakult a gazdasági helyzet, annál többen igyekeztek a közösségre hárítani a gyermekük jövőjéről való gondoskodást. Művelődésünk történetének szomorú emléke marad az oklevél hajhászás, a képesítés után való szaladás, mert nem a közműveltség általános emelkedését jelentette, hanem, mint minden túlmeretezett termelés, a színvonal önkéntelen süllyedését okozta. Még fájóbb nyomokat hagyott emlékezetünkben a szellemi erőknél az a fecsérlése, amely mérnököket villamos vezetőké, tanárokat pincéreké, jogászokat kézimunkásokká tett a megélhetésért való nehéz küzdelemben. Ezek a szívfasztó jelenségek eredményezték az iskolapolitika területén egymást követő korlátozásokat, a felvételi vizsgálatokat, a rostavizsgákat, a szellemi életpályákra kevésbé alkalmasak kiküszöbölését célzó rendelkezések egész sorát, a képzés idejének felemelését, pl. a tanítóképzésnek öt évről hat évre való kiterjesztését, a tanulmányok megnehezítését, a követelmények emelését és a felvételek korlátozását. Valamennyi intézkedés a kényserhelyzetből fakadó védekezés. A magyarság szerencséje, hogy ezt a védekezést megakasztotta az elszakított területek egyes részeinek visszatérése.

Ezzel köszöntött be — hisszük, hogy első szent királyunk közbenjárására — a *nemzetgyarapítás* időszaka és vele a sok öröm mellett az új feladatok, megoldásra váró kérdések sora. A világháború második szakaszába való szorosabb és tevékenyebb bekapcsolódásunk a feladatokat még megsokszorozza, a kérdések megoldását sürgeti és sok tekintetben megnehezíti.

Az iskolapolitika nem egyszer egymással ellentétes igények malomkövei közé sodródik. Egy-két példa magában is megvilágítja a felmerülő nehézségeket. A visszatért magyarság húsz éven át elnyomott művelődési éhségének kielégítése beléütközik a nagy tanárihiányba és az iskolaépületek hadicélokra való lefoglalásába. A nemzetiségek gyermekeinek neveléséhez megbízható és két nyelvet egyformán jól beszélő tanerők nagy számára volna szükségünk. De honnan vegyük őket? A hadrakelt sereg nem nélkülözheti a műszaki és egyéb irányban képzett szakembereket, ugyanakkor az ország haditermelése maga is fokozott mértékben szorul rájuk. Minden tényező: társadalom, hadsereg, termelés, szülő és gyermek végeredményben az iskolapolitika felé fordul, hogy a gyorsan változó idők igényeihez igazodva elégítse ki valamennyiök követeléseit.

Nem feladatunk ezuttal a pillanatszerű nehézségek sokszor kényszerű elhárításának módjairól szólni. Igyekszünk kihámozni azokat a vonásokat, amelyek jellegzetességük és maradót értékük miatt világot vetnek iskolapolitikai törekvéseinkre.

Az ország egyes részeinek visszacsatolásáért folytatott küzdelem minden magyar lelkében felkeltette és meggyökerezette a meggyőződést, hogy a visszaszerzett területek megtartása és a magyarság további céljainak elérése csak egy úton biztosítható: a magyarság megerősítésével. A magyarnak erősnek kell lennie nemcsak a szellemi fegyverek birtokában, hanem a haza védelmében is. Elsősorban saját erőnk adja meg azt a tekintélyt, amellyel a többi nemzet sorában jogainkat, követeléseinket a leghathatósabban támogathatjuk. Ez a meggyőződés eredményezte honvédségünk fejlesztésének gyors ütemét, de ez vezette iskolaügyünk felelős tényezőit is, amikor a honvédelmi gondolatot az ifjúság nevelésének tengelyévé tették. Az első tapogatózó lépések már a trianoni megkötöttség idején kezdődtek, de céljuk akkor a katonai erejétől megfosztott nemzet fiatalságának védelme volt a lélek elpetyhüdése, az izmok ellanyhulása, a fegyelem meggyengülése ellen. A nemzetgyarapítás időszakában ez a cél kibővült a katonai előkészület szorosan vett feladatai mellett a magyarság hagyományos katonai szellemének, a szolgálatkész bajtársiasságnak, a hazáért való önfeláldozásnak, a férfias tettekre való akaratedzésnek az ifjúság lelkében való felszításával. A cél tehát nemcsak a test erejének fejlesztése, bizonyos testi edzettség megszerzése, hanem a lélek összes tulajdonságainak az

adott cél szolgálatában való nevelése, a régi, kipróbált, sok vihart megért magyar katonaeszmény megvalósítása. Ez a nagy nemzeti feladat egyetemes érvényű és éppen ezért nem lehetett elég, hogy az ifjúság bizonyos rétegére vagy csak egyes korosztályaira terjedjen ki, fel kellett ölelnie az egész magyar fiatalságot. A hazafias önfeláldozás kötelezettségei a nemzetet fenyegető veszedelmek mai terjedelmében nemcsak a férfiakra vonatkoznak, hanem más vonalon a nőket is érintik. Ezért újabban a honvédelmi előkészület a lányokra is kiterjed és sajátos lelkiségüknek, különleges feladataiknak megfelelően őket is megerősíti a nagy nemzeti kötelességek elvállalására. Így lett általánossá az ifjúság nevelésében az eddig sem hiányzó hazafias nevelés mellett a viszonyok következtében mind nagyobb nyomatékkal előtérbe lépő honvédelmi nevelés. A leventeintézmény, mint ennek egyik eszköze, megtalálta az utat az iskolához, az iskola pedig szervesen illesztette munkájába és vele együtt a honvédelmi nevelés többi velejáróját, a honvédelmi ismeretek tanítását, a mindennapos testnevelést és ami a legfontosabb, az ezeket mozgató szellemet magát is. Mivel pedig a katonai eszmények hordozója csak egészséges ifjúság lehet, gondoskodott a tanulók fokozottabb egészségvédelméről is. Ennek keretében született meg az iskolaorvosi intézmény, a tanulók rendszeres egészségvizsgálata és sportorvosi ellenőrzése. Mindezek együttvéve körvonalazzák a nemzetgyarapítás időszakának legjellegzetesebb irányelvét, a *honvédelmi nevelés* gondolatát.

Történelmünk nem egy szomorú példája int arra, hogy a fegyverek erejére egyedül nem bízhatjuk magunkat. A magyar katona sohasem hagyta el őrhelyét és mégis hányszor bukott el sorsunk, mert a küzdő katona mögött széthúzó elemek csökkentették a nemzet ellenálló erejét. Nem akarunk hinni sem turáni, sem egyéb átokban, mert bízunk a magyarság ősi életerejében, amely legalább is nagy veszélyek idején megtalálhatja mindenkivel a nemzeti kötelesség helyes útját. A nemzet jövőjéért felelős tényezőknek azonban számolniuk kell az- zal a körülménnyel, hogy az ország határain belül más népek is élnek és a magyarság csak akkor biztosíthatja jövőjét, ha a birodalmi gondolat nagyvonalúságát megérti és gyakorlatban alkalmazni is tudja. E gondolat politikai, gazdasági és más vonatkozásainak megvilágítása nem ide tartozik, de fel kell említenünk művelődéspolitikai kihatásait. Napjainkban ezzel kapcsolatban gyakran halljuk a szentistváni eszme emlegetését, de kiki a maga egyéni magyarázatát igyekszik a szóhoz fűzni. Pedig leghelyesebb volna, ha a sors intő ujjaként követnők a nemzetgyarapítás tevékeny hősének és áldozatos vértanújának, Teleki Pálnak intő szavát. „Vallom, hogy mindenkinék vitathatatlan joga a maga anyanyelvét, ősi szokásait és tradícióit ápolni és a magyar államnak, mint minden

államnak, kötelessége más anyanyelvű polgárait ebben a törekvésükben támogatni, az ismereteknek anyanyelvükön való tanítását lehetővé tenni, sőt azt istápolni. A nemzeti kisebbségek kulturális egyenjogúsításának biztosítása szentistváni tradíció és egyben alkalmazkodás az európai élethez és ez az egyedüli helyes magyar politika.“

A trianoni Magyarországon a kisebbségi kérdés egészen más jelentőségű volt, mint ma. A békeparancs nyomán a magyarság tekintélyes tömegei jutottak kisebbségi sorsra, míg a maradékerszágban más anyanyelvűek aránylag csekély számban éltek. Ezek nemzethűsége nem volt kétséges és törekvéseikben is igazodtak a magyar állameszméhez. A magyarság ebben az időben is kötelességének érezte a kisebbségi kérdés rendezését. Példát kellett ugyanis nyújtania a méltányos és igazságos megoldásra, hogy saját eljárása nyomán követelhesse a szomszédos országokban az elszakított magyarok jogainak elismerését.

Az ország gyarapodása után tekintélyes mértékben megnövekedtek a kisebbségek és most már a feladat súlypontja a hozzánk került nemzetiségek művelődési igényeinek kielégítésére esik, mindkét fél: a magyarság és a kisebbség érdekében egyaránt. A nemzetgyarapítás időszakának második irányelve tehát a magyarság erősítése a *nemzetiségek művelődési jogainak elismerésével* és ezirányú törekvések védelmével, hogy az együttélésben gyökerező hűséggel elfogadják célkitűzéseinket és elvállalják az együvé tartozásból folyó kötelességeiket.

A nemzetgyarapítás az említettek mellett egészen új feladatokat is tűzött közzoktatásügyünk elé. Ezek egyike a magyarság védelme más ajkú népekbe való beolvadás ellen. A kisebbségek jogainak teljes tiszteletbentartása mellett ugyanis az érem másik oldalát sem szabad figyelmen kívül hagyni. Nem szabad megengedni, hogy a magyarság állományából akár egyesek, akár kisebb-nagyobb szigetek elmerüljenek a környező másajkú lakosság tömegében és magyarságuk lassú elvesztésével ezek számát növeljék. A zárt egységekben élő szigeteken a helyzet könnyebb, mert a magyar iskola ellensúlyozza a szigetet ostromló hullámok betörését. De a nemzetiségek körében élő tisztviselők, állami vagy magánalkalmazottak gyermekei a mindennapi érintkezés következtében és csekély számuk miatt sokkal könnyebben veszik át a nyelvet és vele a szellemet. Fokozott mértékben kell tehát gondoskodni arról, hogy ezek a gyermekek magyar szellemben nevelkedjenek, nyelvük tisztasága az idegen nyelv elsajátítása mellett is megmaradjon. Ezért korunknak egészen új feladata a *szórványmagyarság védelme*. Ezt célozza a szórványok gyermekeinek összegyűjtése, külön evégből felállított tanulóotthonok-

ban és a nemzetiségi iskolák mellett magyar tanító alkalmazása, ha legalább tíz magyar gyermek van a községben.

A nemzetgyarapítás fogalma nemcsak a számbeli növekedést, hanem a minőségbeli emelkedést is felöleli. A magyarság őseréje az egyszerű, romlatlan falusi népben gyökerezik. Ez a kimeríthetetlen erőforrás hosszú idő óta egészíti ki a magyar élet felmerülő hézagait. Láttuk, hogy már a nemzetmentés időszakában e réteg felé fordul a figyelem, később pedig a nyolcosztályos népiskola felállításával ennek a rétegnek szellemi értékelésére irányult a törekvés. A színvonalnak ez az általános felemelése nagy nemzeti haladás lehetőségeinek csirait melengeti, különösen mióta az 1940. évi XX. törvénycikkkel megnyílt a nyolcosztályos népiskolát végzetek előtt a közvetlen út a gazdasági középiskolák felé. Ennek az intézkedésnek célja a gazdasági életpályáknak friss életerővel, a magyarság töretlen utánpótlásával való feltöltése volt. A nemzet szellemi értékgyarapodására való törekvések akkor váltak teljessé, amikor a művelődéspolitikai irányelvei kibővültek a *tehetségvédelemmel*. A magyar társadalom alsóbb rétegei előtt mindig nyitva állott az út akár a legmagasabb szellemi polcokig is és művelődésünk története a példák gazdag sorával mutat rá a tehetség feltörekvésének eredményeire. De az út, amelyen az egyszerű nép egy-egy fiának meg kellett tennie, keserves erőpróbája volt az igazi rátermettségnek és az alkotásra hivatott erők tekintélyes részét kellett a hegyre feljutás szikláinak megmászásában elfecsérelni. Társadalmunk mindig elismerte az ezer nehézségen át útját a maga erejével kiverekedő tehetséget, de sajnos többnyire csak akkor eszmélt rá, amikor már túl volt a küzdelmeken és kész ragyogásában mutatkozott meg. A nemzet értékeivel való helyes gazdálkodás megelőzi a felesleges erőpazarlást és nem elégszik meg a kivirágzott tehetség elismerésével, hanem felkutatja, amikor még bimbóban rejtőzik és segítségére siet a kifejlés nehéz munkájában is, még mielőtt erejét elfecsérelné, vagy kitartásban elyengülve a nemzet nagy kárára elkallódnék. Az értékgyarapításnak ez a nagy kihatású tevékenysége indult meg a falusi tehetségmentés munkásságával és már az eddigi eredmények is a középosztálynak valóságos megerősödését ígérik a jövőben az új elemek felszívásával.

Amint végigtekintünk egy negyedszázad közoktatásiügyi törekvésein, szinte megriadunk a mozgalmasságnak, a változatoságnak, a célok gazdag egymásutánjának sokaságától. Bátoran kérdezhetnők, hogyan fér meg annyi törekvés, annyi szándék rövid huszonöt esztendő keretében? Nem fenyegeti-e közoktatásügyünket a túlművelés, a hajszoltság, a kifáradás ártalmas veszélye? Vajjon elég ok-e az idők mozgalmassága a szellemi területek gyorsan változó megbolygatására? Nem kel-

lene-e éppen a lelkiek terén ellensúlyozni a külső körülmények ingadozásait és a jelennel szemben legalább a jövő állandóságát biztosítani? Ezek az aggodalmak nem ok nélkül ébrednek a csendes szemlélőben és az iskola munkásai már régóta áhitozzák az állandóságot, a nyugalmas munka feltételeinek biztosítását. Szerencsére azonban a magyar iskolaügy alakulásában vannak szép számmal változatlan összetevők is, amelyek minden időben összeforrtak az iskolával és elmoshatatlanul rányomják ennek szellemére a folytonosság bizonyosságát. Ezek közül e helyen csak egyet emelünk ki, már csak azért is, hogy elmaradása félreértésre ne adhasson alkalmat és ez a *vallásos nevelés irányvonala*. A magyar iskola minden változás közben is gyökerében vallásos szellemű és munkájában az Istenhit közvetítője.

Loczka Alajos.

A cselekvések elemzése.

(Harmadik közlemény)

A cselekvések lefolyása. Impulzus és feszültség.

Mikor a cselekvések fő mozzanatait jellemeztük (v. ö. második közleményünket, ezen folyóirat XII. 5.—7. számában), rámutattunk arra az *időbeli tagozódásra*, mely szerint minden cselekvésnek van kezdete, középső szakasza és befejező része. Ezek a részek mindnyájan egyaránt fontosak és további feladatunk most ezen részek, szakaszok tüzetes elemzésében van. Legelőször a mindenfajta cselekvések kezdeti mozzanatait kell szemügyre vennünk.

Láttuk, hogy minden cselekvés valamilyen *szükségletből* fakad; de ugyanakkor megkülönböztettük a cselekvésnek azokat a kezdeti rugóit is, melyeket a *tendenciák, ösztönök, akarássindítékek, impulzusok* néven ismerünk és amelyeket az általános felfogás a vágyak néven ismer. Mindezek a lelki jelenségek és fogalmak egyaránt alkalmasak a cselekvés megindításának értelmezésére. Teljes jogosultsággal állíthatjuk tehát, hogy valamely cselekvést egy „szükséglet” indít meg, vagy pedig valamely „vágy”, vagy „impulzus”; ugyanígy beszélhetünk arról is, hogy valamely cselekvés „ösztönből” ered: esetleg mélyebb vagy felszínesebb „tendenciából”, vagy „akarássindítékből” ered, stb. A lélektudomány feladata e nonton abban áll, hogy esetről-esetre megállapítsa valamely cselekvésnek határozott konkrét „ingerét”, azaz megindító kezdeti mozzanatát és belőle kiindulva értelmezze az illető cselekvés ter-